

Meie valla orhideed.

Pole sugugi harv juhus, kui orhideedest juttu tehes mõni inimene imestades küsib, et kas neid siis kasvab Eestis ka!? Pikema seletamise järel on vahel selgunud, et mõnda liiki siiski teatakse, kuid ei osata seda orhideeliste sugukonnaga seostada. Eks nimel orhidee ole ju tugev lõunamaa maik juures ja enamik orhideeliike, mida maailmas on üle paarikümne tuhande, kasvabki troopikas. Eestis kasvab praegu teadaolevalt 36 liiki orhideesid ehk käpalisi, millest 30 liiki on leitud ka Kõrgessaare vallast. Selle tulemusega on meie vald uhkelt nelja Eesti kõige orhideerikkama valla seas. Hiiumaal tervikuna leidub 31 liiki. Vallamaja vastas asuvas ainulaadses orhideepeenras võib kevade ja suve jooksul näha õitsemas kümnekond liiki orhideesid. See on väga tubli tulemus nii väikese maalapi kohta.

Esimene lugu. Kaunis kuldking.

Esimeses loos tutvustan lähemalt meie kõige tuntumat ja Eesti ning kogu Euroopa kõige suuremate õitega orhideed kaunist kuldkinga (*Cypripedium calceolus*). Kuldkinga õie läbimõõt võib ulatuda 10 sentimeetrini. Õie suuruses pääsevad Eesti looduslikest taimedest temaga võistleva vaid kollane võhumõök ja valge vesiroos. Hiiumaal õitseb kaunis kuldking tavaliselt juuni esimeses pooles, varajase kevade korral võib esimesi õisi kohata ka mai lõpupäevil. Nime on ta saanud tänu oma kingakujulisele õiele, õieti küll meenutab kollast kinga üks õiekattelehtedest (huul), teised on punakaspruunid ja võiksid vabalt olla kuldkollasele „kingale” paelte eest. Kaunis kuldking on putuktolmleja. Kuigi tema õites nektarit ei leidu, suudab ta värvuse ja lõhnaga putukaid meelitada otse „kinga” sisse lendama. Sealt välja pääsemiseks tuleb putukal kokku puutuda õietolmuga. Kuid ainult teatud liiki mesilased, kes on just paraja suurusega, saavad toimetada õietolmu järgmises õies õigesse kohta. Seetõttu on viljumise protsent küllaltki madal. Justkui häbenedes oma suurust ei hiilga kuldking õiteküllusega nagu peaaegu kõik teised meie käpalised. Ühe varre kohta on tavaliselt 1-2 õit. Kolmeõielised taimed on väga suur haruldus. Enne õitsemist on kuldkinga ära tunda hulga keerulisem. Tema lehed meenutavad piibelehe omi, sageli kasvavadki nad meie metsades suisa kõrvuti. Lähemal

vaatamisel pole veidi vilunud silmal siiski raske nende kahe taime vahel vahet teha. Kuldkinga leherood on märksa selgemini eristatavad ning lehed ja vars on madaltihedalt karvased. Lehti on 3-6 ja need kinnituvad 20-60 cm pikkusele varrele vaheldumisi. Mullas asuv horisontaalne pikkade juurtega risoom moodustab harunedes puhmikuid, milles asuvate võsude arv võib ulatuda paarikümneni. Kuigi maapealne vars püsib elus vaid ühe aasta, võib sellise puhmiku vanus olla ka sada aastat. Esimese õieni kulub ühel taimel aega 10-15 aastat. Hiiumaal kasvab kuldking peamiselt metsades. Mujal Eestis leidub teda ka puisniitudel ja mõnikord lausa kadastikes, kuid ikka seal, kus on parajalt niiske ja veidi varju päikese eest.

Kõik orhideeliigid on Eestis looduskaitse all. Nende korjamine, üleskaevamine, kasvukohtade kahjustamine ja muu sarnane tegevus on keelatud. Kaunis kuldking kuulub kaitsealuste liikide II kategooriasse. Nii kurb kui see ka pole, kaitset vajab ta ikka meie endi - inimeste eest. Mõnikord võib küll juhtuda, et metssiga tõngub üles kuldkinga risoomi, kuid sagemini teeb seda inimene, kes tahaks teda oma trepi kõrval õitsemas näha. Selline keelatud tegevus aga pikas perspektiivis tulemusi ei anna, sest oma eluks vajavad kõik orhideed seeneniidistiku abi, mida aiatingimustes ei leidu. Kuldking on eriti tundlik võsastumise suhtes. Lageraielankidel ta hääbub. Loodust säästev inimõju - valikraie, karjatamine ja võsastumise vastane võitlus loovad kuldkingale soodsa keskkonna, kus ta võib rahus kasvada, paljuneda ning meid oma õitega igal aastal rõõmustada.

Arto-Randel Servet

Kõrgessaare valla elanik, Eesti Orhideekaitseklubi liige

